

ŠTEVILČNI RAZVOJ SLOVENCEV NA MADŽARSKEM V LUČI ZGODOVINSKIH DOGODKOV IN PRIČEVANJ ANKETIRANCEV V SOMBOTELU¹

DEMOGRAPHIC DATA ON SLOVENES IN HUNGARY FROM HISTORIC PERSPECTIVE AND SZOMBATHELY RESPONDENTS' OPINIONS

The article presents a short demographic history of Slovenes in Hungary from 1941 to 2001, with special emphasis on Szombathely, the administrative, economic and cultural center of the Železna županija / Vas megye. The analysis of census data showed that the number of persons with Slovene as their mother tongue decreased by one third in the above mentioned period, mostly due to assimilation processes. The survey of Slovene or Slovene mother tongue settlements indicated that in 1941 90% of all declared Slovenes lived in the Porabje/Raba region, which is the area of autochthonous settlement of Slovenes in Hungary. However, 60 years later, only one half of this number still lives there. The other half of people with Slovene as mother tongue in 2001 lived in other parts of the state, mostly Budapest, Szombathely, Mosonmagyaróvár. Most of them moved from the territory of their autochthonous settlement, especially after 1948. The emigration of the Porabje Slovenes was affected primarily by two reasons: political and economic. Unlike Porabje, the number of Slovenes in Szombathely kept increasing from 1941 to 2001. All the respondents from Szombathely originate from the Porabje, and have mostly emigrated for economic reasons.

Keywords: Hungary, Slovenes, autochthonous territory, demographic changes

Prispevek na kratko predstavlja številčni razvoj Slovencev na Madžarskem od leta 1941 do leta 2001, s posebnim poudarkom na številčnem razvoju Slovencev v Szombathelyu (Sombotelu), v upravnem, gospodarskem in kulturnem središču Železne županije. Analiza popisnih podatkov je pokazala, da se je število oseb s slovenskim maternim jezikom na Madžarskem v obravnavanem obdobju zmanjšal za 1/3, kar gre pripisati predvsem asimilacijskim procesom. Pregled po območjih naselitve Slovencev, oz. oseb s slovenskim maternim jezikom pa pokaže, da je leta 1941 v Porabju, na območju avtohtone poselitve Slovencev na Madžarskem živelo skoraj 90% vseh popisanih Slovencev, šestdeset let pozneje pa le polovica. Druga polovica oseb s slovenskim maternim jezikom je leta 2001 živela v ostalih predelih države, največ v Budimpešti, Sombotelu, Mosonmagyaróváru itd. Večina teh oseb se je izselila z območja avtohtone poselitve v Porabju, predvsem po letu 1948. Na razseljevanje porabskih Slovencev sta vplivala predvsem dva razloga, politični in gospodarski. Za razliko od Porabja pa se je število Slovencev v Sombotelu po popisnih podatkih v obdobju od leta 1941 do leta 2001 nepretrgoma povečevalo. Vsi anketiranci v mestu Sombotel, ki so bili zajeti v raziskavo, so po poreklu iz Porabja in večina od njih se je odselila zaradi gospodarskih razlogov.

Ključne besede: Madžarska, Slovenci, avtohtono območje, demografske spremembe

1. UVOD

Popisi prebivalstva na Madžarskem so število in strukturo manjšin in etničnih skupin poskušali zajeti z različnimi popisnimi kriteriji. Od leta 1880 naprej popisane osebe pri vsakem popisu prebivalstva povprašajo po maternem jeziku. Leta 1941 so za ugotavljanje števila manjšin in etničnih skupin uvedli dva nova popisna kriterija: narodno pripadnost osebe in znanje jezika, torej kateri jezik (jezike) govori popisana oseba. Te tri kriterije so popisni vprašalniki vsebovali vse do zadnjega popisa prebivalstva. Popis prebivalstva na Madžarskem leta 2001 je poskušal s petimi popisnimi kriteriji ugotoviti število in strukturo manjšin oz. etničnih skupin v državi. Vprašanja o materinščini, narodnostni pripadnosti ter znanju jezika popisane osebe so vsebovali že prejšnji popisi prebivalstva, popolnoma nova popisna kriterija pa sta bila »raba jezika v družini, med prijatelji« ter »pripadnost h kulturnim vrednotam in tradicijam« določene manjšine oziroma etnične skupine.²

Natančno število Slovencev³ na Madžarskem pred letom 1941 je težko ugotoviti. Vzrok je predvsem v tem, da so madžarske statistike pred drugo svetovno vojno Slovence uvrščale v popisno kategorijo »ostali«.⁴ V obdobju avstroogrske monarhije – torej pri popisih prebivalstva leta 1880, 1900 in 1910 – so Slovence navedli v popisni kategoriji »ostali«, s tem, da so pri okrajih in naseljih z večinskim slovenskim življenjem v opombah označili, da so v kategoriji »ostali« samo Slovenci ali večinoma Slovenci, oz. osebe s slovenskim maternim jezikom. S podatki, pridobljenimi na ta način, se lahko ugotovi relativno natančno število Slovencev, oziroma oseb s slovenskim maternim jezikom na območju avtohtone poselitve ogrskih Slovencev, torej v Prekmurju in Porabju. Na žalost pa s temi podatki ni mogoče določiti števila oseb s slovenskim maternim jezikom zunaj področja avtohtone poselitve. Izjema je le popis prebivalstva iz leta 1890, ko so Slovence navedli v posebni rubriki pod imenom »Vendi«.⁵

* * *

¹ Pričujoči prispevek je nastal v okviru projekta Položaj Slovencev na Madžarskem zunaj območja avtohtone poselitve (Primer Slovenci v Szombathelyu /Sombotelu), ki sta ga financirala Urad Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu in Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije. Več o zasnovi projekta in metodologiji glej članek Katalin Munda Hirnök z naslovom Organiziranost, mediji in stiki Slovencev v Szombathelyu/Sombotelu v tej številki Razprav in gradiv.

² Népszámlálás 2001. 4. Nemzeti kötetés, A nemzeti, etnikai kisebbségek adatai. Budapest, 2002. 7–8. p.

³ Madžarski popisi prebivalstva so vse do leta 1941 vodili Slovence kot Vende. Pri ljudskem štetju leta 1941, 1980 in 1990 sta se uporabljala oba izraza (Slovenci in Vendi), s tem, da sta oba izraza označevala isto kategorijo, torej niso razlikovali med Slovenci in Vendi. Šele pri popisu prebivalstva leta 2001 je izraz Vend izginil, uporablja se le izraz Slovenec.

⁴ Madžarske statistike so med letoma 1880–1930 pri popisni kategoriji materni jezik navedle naslednje jezike: madžarščino, nemščino, slovaščino, romunščino, rutensščino, hrvaščino, srbsščino in »ostali«, kamor je spadal tudi slovenski jezik.

⁵ A Magyar Korona Országainak helységnevtára. Budapest 1892.

Po prvi svetovni vojni podpisana Trianonska mirovna pogodba je slovensko etnično ozemlje na Madžarskem razdelila na dva dela. Večji del s približno 90 odstotki vsega slovenskega prebivalstva je priključila k novo nastali Kraljevini SHS, manjši del, t. i. Porabje s porabskimi Slovenci v okolici Monoštra pa je ostal znotraj Kraljevine Madžarske. Poimenovanje »rabski, porabski Slovenci« se je razširilo po prvi svetovni vojni iz države matičnega naroda. Sprva so za Slovence v okolici Monoštra uporabljali izraz »rabski Slovenci«, po drugi svetovni vojni pa se je razširil izraz »porabski Slovenci«. S tem se je začela ločena zgodovina Porabja in Prekmurja. Položaj Slovencev v Porabju se je po Trianonu poslabšal, saj so se z novo nastalo mejo pretrgale že utrjene gospodarske vezi z naselji v Slovenski Krajini. Gornjeseniška župnija je zaradi nove politične meje ostala brez treh naselij, ki so ostala na jugoslovanski strani meje, s tem pa so bile pretrgane tudi mnoge družinske vezi, saj so se poroke v tistih časih sklepale predvsem med pripadniki iste župnije. Oteženo upravno in gospodarsko življenje v obmejnih regijah so lajšali z maloobmejnimi sporazumi, ki jih je Madžarska sklenila s sosednjimi državami v drugi polovici 20. let 20. stoletja.⁶

V obdobju med obema svetovnjima vojnama se je »metodologija« popisa prebivalstva glede maternega jezika izboljšala. Pri popisih prebivalstva leta 1920 in 1930 so osebe s slovenskim maternim jezikom še vedno navajali v kategoriji »ostali«, s to razliko, da so sedaj v opombah za vsako naselje posebej natančno navedli, koliko oseb je označilo slovenščino za svojo materinščino. Vendar je ta način popisovanja veljal le za okraj Monošter-Murska Sobota (Szentgotthárd-Muraszombati Járás), v ostalih predelih države, predvsem pa v mestih, rubrike »ostali« niso razčlenili.⁷ Tako so recimo v Sombotelu, glavnem mestu Železne županije, leta 1930 po popisnem kriteriju materni jezik navedli v rubriki »ostali« 105 oseb brez tega, da bi v opombah omenili, kateri jezik so te osebe določile kot materni.

2. POPIS PREBIVALSTVA LETA 1941

Prvi popis prebivalstva na Madžarskem, v katerem so Slovence obravnavali posebej, torej jih niso umestili v kategorijo »ostali«, je bilo ljudsko štetje leta 1941. Po popisnih podatkih iz leta 1941 je bilo na območju trianonske Madžarske⁸ 4.816

* * *

⁶ Gráfik, Imre 2001: Tronēja. Od srednjeevropske nacionalne travme do stičišča narodov. V: Etnologija Slovencev na Madžarskem, 3. Budimpešta-Budapest, 14. p.

⁷ Az 1920. Évi népszámlálás. Első rész. A népesség főbb demográfiai adatok községek és külterületi lakóhelyek szerint. Budapest, 1923., Az 1930. Évi népszámlálás. I. Rész. Demográfiai adatok községek és külterületi lakóhelyek szerint. Budapest, 1932.

⁸ Z izrazom »trianonska Madžarska« označujemo Madžarsko, ki je nastala po Trianonski mirovni pogodbi. S Trianonsko pogodbo je Madžarska izgubila 70 odstotkov prejšnjega ozemlja in 2/3 prebivalstva. V obdobju

oseb s slovenskim maternim jezikom, za slovensko narodnost se je odločilo 2.058 oseb, torej je znanje slovenskega jezika označilo kar 7.166 oseb.⁹ V sedmih naseljih slovenskega Porabja,¹⁰ torej na avtohtonem območju poselitve Slovencev na Madžarskem, so popisali 4.239 oseb s slovenskim maternim jezikom, kar je bilo leta 1941 88 odstotkov vseh popisanih s slovenskim maternim jezikom v državi. V Železni županiji brez Porabja so leta 1941 popisali 216 oseb s slovenskim maternim jezikom, od tega 74 v upravnem, gospodarskem in kulturnem središču Porabja, v mestu Monošter.¹¹

V upravnem središču Železne županije, v mestu Sombotel, je leta 1941 določilo slovenščino kot materni jezik 19 oseb. V ostalih predelih Madžarske je bilo leta 1941 popisanih 361 oseb s slovenskim maternim jezikom, od tega največ v Budimpešti (99 oseb) ter v županiji Somogy¹² (52 oseb). Po popisnem kriteriju narodne pripadnosti so na Madžarskem leta 1941 našeli 2.058 Slovencev, od tega 1.945 oseb v Železni županiji s Porabjem vred, v ostalih predelih Madžarske pa le 113 oseb. Razmerje med osebami slovenske narodnosti v Porabju in v ostalih delih države leta 1941 je skoraj enako razmerju med osebami s slovenskim maternim jezikom v Porabju in zunaj tega območja. Leta 1941 je živel v Porabju 88 odstotkov vseh popisanih oseb s slovenskim maternim jezikom na Madžarskem, od vseh popisanih oseb slovenske narodnosti pa 93 odstotkov. Znanje slovenskega jezika je leta 1941 označilo 7.166 oseb, od tega jih je živel v Železni županiji 5.192, v ostalih predelih Madžarske pa 1.974 oseb. Po kriteriju znanja jezika je živel v Železni županiji 72 odstotkov vseh popisanih v tej kategoriji, preostala dobra četrtina pa v ostalih delih Madžarske. Verjetno je treba med osebami, ki so se pri popisu prebivalstva opredelile za znanje jezika, hkrati pa niso navedle narodnostne pripadnosti in maternega jezika, iskati osebe, ki so delno ali v celoti slovenskega etničnega porekla, zaradi družinskih, poklicnih itd. prilik izražajo določeno distanco do slovenstva, vendar ga v celoti ne odklanjajo.¹³ Ta

* * *

med letoma 1938 in 1941 je Madžarska z revizionistično politiko povečala svoj teritorij in s tem tudi število prebivalstva. S prvo Dunajsko pogodbo leta 1938 je Madžarska pridobila južni del današnje Slovaške (madž. Felvidék), leta 1939 je priključila Podkarpatje (danes del Ukrajine), leta 1940 z drugo Dunajsko pogodbo pridobila severno Transilvanijo, leta 1941 pa si je od Jugoslavije prisvojila Bačko, Baranjo, Medžimurje in Prekmurje.

⁹ Az 1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok községek szerint. Budapest, 1947.

¹⁰ K Slovenskemu Porabju prištevamo naslednja naselja: Gornji Senik-Felsőszölnök, Dolnji Senik-Alsószölnök, Sakalovci-Szakonyfalva, Andovci-Orfalva, Števanovci-Apátistvánfalva, Otkovci-Újbalázsfalva, Slovenska ves-Rábatófalva, Ritkarovci-Ritkaháza in Verica-Permise. Naselje Otkovci je od leta 1937 združeno z naseljem Števanovci, naselji Verica in Ritkarovci sta od leta 1950 združeni v naselje Kétvölgy, Slovenska ves pa je od leta 1983 združena z Monoštrom.

¹¹ Porabje leži na samem jugozahodu Železne županije.

¹² Slovenci so se v županiji Somogy (Šomodska županija) naselili v 18. stoletju. O tem glej podrobneje Kozar-Mukič, Marija 1984: Slovensko Porabje, Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja. Ljubljana, Szombathely.

¹³ Zupančič, Jernej 2000: Slovenci na Madžarskem. V: Razprave in gradivo, 36/37. Ljubljana, 129. p.

domneva velja tudi za kasnejše popise prebivalstva na Madžarskem, saj so največ Slovencev izkazali prav po popisnem kriteriju o znanju jezika.

Tabela št. 1: Število slovenskega prebivalstvo na Madžarskem leta 1941 po maternem jeziku, narodni pripadnosti in znanju jezika:

Območje	1941		
	Materni jezik	Narodna pripadnost	Znanje jezika
Porabje	4239	1915	-
Železna žup. brez Porabja	216	30	5192
<i>Monošter</i>	74	4	-
<i>Sombotel</i>	19	5	-
Drugje	361	113	1974
Skupaj na Madžarskem	4816	2058	7166

Vir: Az 1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok községek szerint. Budapest, 1947, 1990. Évi Népszámlálás Magyarországon nemzetiségi adatok megyénként. Budapest, 1992.

Po priključitvi Prekmurja k Madžarski leta 1941 se je položaj Slovencev v Porabju delno izboljšal, saj so se družinske, cerkvene in gospodarske vezi, ki jih je pretrgala trianonska meja, ponovno vzpostavile. *Ena od anketiranih oseb nam je povedala, da se je rodila v obdobju med obema vojnama v Budincih v Jugoslaviji – to je naselje tik zraven meje – in se je leta 1943 omožila v Porabju, v naselje Andovce. Po njenem pričevanju sta se z možem spoznala v gostilni, kamor so zahajali mladi iz Porabja in Prekmurja. Po drugi svetovni vojni je ostala v Porabju, prvič pa ji je uspelo obiskati sorodnike v Jugoslaviji leta 1962.*

3. POPIS PREBIVALSTVA LETA 1949

Prvi popis na Madžarskem po drugi svetovni vojni so izvedli leta 1949. O popisu prebivalstva leta 1949 je Loránt Tilkovszky, znani raziskovalec manjšinske politike na Madžarskem v 20. stoletju, zapisal sledeče: »Ob popisu prebivalstva, ki so ga izvedli januarja 1949, se večina pripadnikov drugih narodnosti – razen Romunov – ni upala opredeliti niti za materni jezik, kaj šele za narodnostno pripadnost: deportacija Nemcev, slovaško-madžarska zamenjava prebivalstva, preganjanje južnoslovanskih narodov je privedlo do tega, da so se pripadniki narodnosti opredeljevali za Madžare in niti na vprašanje o znanju jezika niso priznali svoje materinščine.«¹⁴ Kljub napetim političnim odnosom med Jugoslavijo in

¹⁴ Tilkovszky, Loránt 1998: Nemzetiségi politika Magyarországon a 20. században. Debrecen, 144. p.

Madžarsko oziroma med sovjetskim blokom¹⁵ se je število Slovencev na Madžarskem vidno zmanjšalo le po popisnem kriteriju narodna pripadnost.

Tabela št. 2: Število slovenskega prebivalstva na Madžarskem leta 1949 po materem jeziku, narodni pripadnosti in znanju jezika:

Območje	1949		
	Popisni kriteriji		
	Materini jezik	Narodna pripadnost	Znanje jezika
Porabje	3538	-	-
Železna žup. brez Porabja	166	36 oseb s Porabjem	5198 oseb s Porabjem
<i>Monošter</i>	45	-	-
<i>Sombotel</i>	-	-	-
Drugje	769	630	2723
Skupaj na Madžarskem	4473	666	7921

Vir: 1990. Évi Népszámolás. Magyarország nemzetiségi adatai megyénként. Budapest, 1992., Kozar Mukič, M. 1998: Slovensko Porabje. Enciklopedija Slovenije, 12. MK. Ljubljona.

Tako se je ob popisu prebivalstva leta 1949 na Madžarskem za slovensko narodnost izjasnilo 666 oseb, kar je za skoraj 70 odstotkov manj kot pri popisu leta 1941. Posebno se je opazilo zmanjšanje števila oseb s slovensko narodnostjo v Porabju in Železni županiji, kjer se je le (!) 36 oseb odločilo za slovensko narodno pripadnost, leta 1941 pa 1.945 oseb. Podatek niti ne preseneča, če vzamemo v obzir, da so bili po resoluciji Kominforma in ohladitvi odnosov med Jugoslavijo in Madžarsko v prvi vrsti na udaru pripadniki južnoslovanskih manjšin ob jugoslovansko-madžarski meji. Vasi v Porabju ob tromeji med Jugoslavijo-Madžarsko-Avstrijo so prišle pod poseben nadzor, hkrati pa se je začelo izseljevanje »politično nezanesljivih« Slovencev ter bogatih kmetov, t. i. »kulakov« v notranjost Madžarske. Zato se je po vsej verjetnosti velika večina oseb s slovensko narodnostjo v Porabju leta 1949 izrekla za Madžare, samo da bi se obvarovali deportacije. Točnega števila deportiranih Slovencev iz Porabja zaenkrat še ne poznamo. *Ena od anketiranih oseb nam je povedala, da so jo leta 1950 internirali v taborišče Kistarcsa poleg Budimpešte, kjer je poleg nje in tasta bilo še nekaj Slovencev. Od tod so jo izpustili leta 1953, vendar se ni smela vrniti v Porabje, ker je bila za oblast »politično nezanesljiva«. Naselila se je na državnem posestvu (állami gazdaság) v Vépu, kjer je bilo po njenem pripovedovanju kar nekaj slovenskih družin iz Porabja. Po prihodu Imreja Nágya na oblast se je mnogo*

* * *

¹⁵ Leta 1948 pride med Jugoslavijo in državami vzhodnega bloka do spora zaradi resolucije Kominforma. Na Madžarskem so zaradi tega pripadnike južnoslovanskih narodov imeli za »politično nezanesljive«.

družin vrnilo v Porabje, sama anketirana pa je do leta 1962 živela na Vépu, potem pa se je preselila v Sombotel. Po pripovedovanju te iste osebe so v teh letih iz Andovec odpeljali mnogo »dobrih pavrov«,¹⁶ večkrat je do teh izselitev prišlo zaradi osebnih zamer med vaščani. Na pripadnike slovenske manjšine so v tem času pritiskali tudi na druge načine. Mlajši anketiranec nam je povedal: »Oče mi je pripovedoval, da v bližini Porabja ni mogel dobiti službe zaradi nacionalne pripadnosti, zato se je zaposlil v Győru. Ko je to obdobje minilo, se je vrnil domov.«

V obdobju po drugi svetovni vojni (predvsem po letu 1948) je bilo izseljevanje iz Porabja v prekomorske in zahodnoevropske države - kar je bilo značilno za Slovence na Madžarskem v obdobju pred prvo svetovno vojno in v obdobju med obema vojnama - zaradi blokovske delitve sveta in nastanka železne zavesne onemogočeno.¹⁷ Z železno zaveso so se dokončno pretrgali medsebojni stiki na obeh straneh meje, ki so temeljili na sorodstvenih, prijateljskih in gospodarskih zvezah. »Kot nova sta se pojavila pojma *obmejni pas*, ki je označeval območje 30-500 metrov od mejne črte, in *obmejna cona*, ki je zajemala 15 km velik teritorij. V obmejni pas in cono so ljudje lahko vstopili pod različnimi, toda enako strogimi pogoji. Vstopiti in se tam zadrževati je bilo mogoče le z določenim dovoljenjem.«¹⁸ V takih razmerah se je mnogo mladih odločilo za izselitev s tega območja. *Tako sta dva mlajša anketiranca med vzroki za preselitev iz Porabja v Sombotel omenila med ostalimi tudi obstoj železne zavesne in omejeno gibanje zaradi raznih prepustnic in dovoljenj.*

Presenetljivo visoko pa je število oseb s slovensko narodno pripadnostjo zunaj Železne županije oziroma v ostalih predelih Madžarske. Leta 1949 so zunaj avtohtonega območja poselitve Slovencev na Madžarskem našli 630 oseb slovenske narodnosti, leta 1941 le 113. Podrobna analiza po županijah kaže, da se je število oseb s slovensko narodnostjo leta 1949 v primerjavi s prejšnjim popisom povečalo v vseh županijah (razen seveda Železne županije), predvsem pa v županiji Somogy (178 oseb, prej 7) in v glavnem mestu Budimpešti (160 oseb, prej 43). Zelo verjetno državni aparat v notranjosti države ni izvajal tako močnih pritiskov na pripadnike slovenske narodnosti kakor na avtohtonem poselitvenem območju ob jugoslovansko-madžarski meji, zato se je povečalo število oseb s slovensko narodnostjo zunaj Železne županije.

¹⁶ Paver, narečni izraz za kmeta v Porabju.

¹⁷ V obdobju do prve svetovne vojne so se Slovenci z Madžarske (prekmurški in porabski Slovenci) izseljevali v prekomorske države, predvsem v Severno Ameriko. V času med obema vojnama so se sprva izseljevali v Južno Ameriko, kasneje pa v Zahodno Evropo. Po drugi svetovni vojni se je izseljevanje iz Porabja v tujino zaradi političnih razlogov prenehalo, iz Prekmurja - ki se je že od leta 1919 razvijalo v okvirih druge države - pa se je izseljevanje v tujino nadaljevalo.

¹⁸ Zsiga, Tibor : A „vasfüggöny“ és kora Magyarországon. Vasi Szemle LIII, Szombathely, 800. p.

Po popisnem kriteriju maternega jezika se je število Slovencev na Madžarskem leta 1949 v primerjavi z letom 1941 zmanjšalo, vendar za razliko od kriterija narodne pripadnosti (kjer je znašala razlika 70 odstotkov) le za 7 odstotkov. Leta 1941 so na Madžarskem popisali 4.473 oseb s slovenskim maternim jezikom, od tega jih je bilo v Porabju 3.538, v Železni županiji brez Porabja 166 in v ostalih predelih Madžarske 769.

Znanje slovenskega jezika je leta 1949 na Madžarskem določilo kar 7.921 oseb, kar je med vseini popisi na Madžarskem največ. Ta podatek preseneča, saj bi zaradi politično napetih odnosov pričakovali manjšanje števila slovenskega prebivalstva po katerem koli popisnem kriteriju. Od 7.921 oseb z znanjem slovenskega jezika so 5.198 oseb (66 odstotkov vseh) popisali v Železni županiji, 2.723 oseb (34 odstotkov) pa v ostalih, največ v županijah Somogy, Győr in v Budimpešti.¹⁹ Visok delež slovenskega prebivalstva zunaj avtohtonega območja poselitve v primerjavi s prejšnjim popisom pa že nakazuje tendenco odseljevanja iz območja tradicionalne poselitve v druge predele Madžarske, predvsem v kraje z močno industrijo (Budimpešta, Győr, Sopron). Hkrati je del potomcev v 18. stoletju izseljenih Slovencev v županijo Somogy še vedno ohranjal svojo pripadnost k slovenstvu, kar je med drugim pokazal tudi popis prebivalstva. Leta 1949 so v županiji Somogy našli 242 oseb s slovenskim maternim jezikom, 178 oseb s slovensko narodnostjo, znanje slovenskega jezika pa je navedlo kar 708 oseb.

4. POPIS PREBIVALSTVA LETA 1980

Podatki o narodnih manjšinah in etničnih skupinah, oz. o maternem jeziku ali narodni pripadnosti prebivalstva za popis iz leta 1960 in 1970 še niso dostopni. Naslednji popis, ki ga lahko analiziramo na podlagi podatkov o narodnih manjšinah in etničnih skupinah, je popis iz leta 1980. Tega leta so na Madžarskem popisali 3.142 oseb s slovenskim maternim jezikom, kar je za 30 odstotkov manj kot leta 1949, ko je bilo popisanih 4.473 oseb s slovenskim maternim jezikom. Približno 2/3 vseh oseb s slovenskim maternim jezikom (1.932 oseb) je živelo v Porabju, leta 1949 še 80 odstotkov.²⁰ V Železni županiji (brez Porabja) so leta 1980 popisali 832 oseb s slovenskim maternim jezikom, od tega jih je bilo 710 v Monoštru, 52 pa v upravnem središču županije, v Sombotelu. Sorazmerno visoko število Slovencev v Monoštru gre pripisati predvsem dvema vzrokoma: popisne rezultate naselja Slovenska ves z večinskim slovenskim prebivalstvom za leto 1980 so prišteli k popisnim rezultatom Monoštra,²¹ in industrializaciji mesta. Z razvo-

* * *

¹⁹ 1990. Évi Népszámlálás. Magyarország nemzetiségi adatai megyénként. Budapest, 1992

²⁰ Pri teh podatkih pa je treba upoštevati dejstva, da so popisne podatke naselja Slovenska ves leta 1980 prišteli k Monoštru.

²¹ Po podatkih Marije Kozar Mukič je bilo leta 1980 v naselju Slovenska ves 398 oseb s slovenskim maternim jezikom. Kozar Mukič, M. 1998: Slovensko Porabje. Enciklopedija Slovenije, 12. MK. Ljubljana, 74. p.

jem industrije v Monoštru v 60. in 70. letih so se porabski Slovenci množično zaposlovali v tovarnah kos in svile, sprva kot dnevni migranti, kasneje pa se jih je vedno več – predvsem iz odročnih vasi – odločalo za stalno preselitev v mesto, kjer so se v tem obdobju zgradila tudi nova stanovanjska naselja. *Eden od intervjuvancev je pri opisovanju vzrokov za odseljevanje ljudi iz Porabja med ostalimi navedel: »Ljudje so odhajali predvsem iz gospodarskih razlogov, da si poiščejo delo. Prvotno so ti ljudje načrtovali, da se bodo dnevno vozili na delovno mesto, vendar so se na koncu le odločili za naselitev v Monoštru, ker jim je bilo tako lažje.« O velikem obsegu izseljevanja iz Porabja nam pričata tudi podatka dveh anketirancev: »Od osmih bratov in sester ni doma ostal nobeden, 5 jih je našlo zaposlitev v Monoštru, dva v županiji Pest, sam pa sem se preselil v Sombotel.«*

»Od nas 10, ki smo končali osnovno šolo v Števanovcih, je samo en ostal doma, vsi ostali smo se odselili, večina je šla v Varaš.«²²

Tobelo št. 3: Število slovenskega prebivalstva na Madžarskem leta 1980 po maternem jeziku, narodni pripadnosti in znanju jezika:

Območje	1980		
	Materni jezik	Narodna pripadnost	Znanje jezika
Porabje	1932	1455	
Železna žup. brez Porabja	832	110	3362 oseb s Porabjem
<i>Monošter</i>	710	44	-
<i>Sombotel</i>	52	34	-
Drugje	378	166	1025
Skupaj na Madžarskem	3142	1731	4387

Vir: 1990. évi népszámlálás. Anyanyelv, nemzetiség településként 1980, 1990. Budapest, 1993, 1990. Évi Népszámlálás Magyarország nemzetiségi adatai megyéenként. Budapest, 1992.

Opombo: Leta 1980 so popisne podatke naselja Slovensko ves prištelili k mestu Monošter.

V primerjavi s popisnimi podatki iz leta 1949 (769 oseb) pa se je število oseb s slovenskim maternim jezikom v ostalih predelih Madžarske prepolovilo (378 oseb). Predvsem v Budimpešti in v županiji Somogy je opazna velika razlika med podatki za leto 1949 in 1980. V županiji Somogy so leta 1949 popisali 242 oseb s slovenskim maternim jezikom, leta 1980 le 11. Slovenci v županiji Somogy so se zaradi izoliranosti od porabskih Slovencev in zaradi maloštevilnosti v drugi

* * *

²² Porabski Slovenci mestu Monošter v porabskem narečju rečejo tudi Varaš, po madžarskem izrazu za mesto.

polovici 20. stoletja asimilirali, tako da jih v kasnejših popisih prebivalstva – leta 1990 in 2001 – najdemo le še za vzorec.

Za slovensko narodno pripadnost se je pri popisu leta 1980 odločilo bistveno več oseb (1731 oseb) kot leta 1949 (666 oseb), vendar so v primerjavi s podatki za materni jezik (3.142 oseb) in znanje jezika (4.387 oseb) razlike velike. Predvsem v mestu Monošter so očitne razlike med popisnima kriterijema za materni jezik in narodno pripadnost. Leta 1980 so v »Varašu« našteli 710 oseb s slovenskim materinim jezikom in le 44 oseb s slovensko narodnostjo. Znanje slovenskega jezika je navedlo 4.387 oseb, kar je skoraj za polovico manj kot leta 1949, ko so popisali 7.921 oseb z znanjem slovenskega jezika. Od 4.387 oseb z znanjem slovenskega jezika jih je leta 1980 četrtnina živela zunaj Železne županije, v prvi vrsti v osrednjem delu Madžarske, v županiji Pest in v Budimpešti. Ena od anketiranih oseb je pripovedovala: *»Moje vrstnice so hodile na sezonsko delo, ker doma ni bilo dela. Hodili so na žetvo, 'na repo' v Mosonmagyaróvár, v Pešto. Mnogi so se tam z drugimi spoznali, se oženili in ostali tam za vedno.«*

Kot posebno obliko migracije je treba omeniti sezonsko zaposlovanje. Porabci so odhajali na veleposestva v zahodne dele Madžarske, kjer so opravljali različna kmečka dela.²³ Sezonsstvo se je ohranilo vse do danes, s to spremembo, da sedaj odhajajo na delo v sosednjo Avstrijo in Slovenijo. *Kar pet anketiranih oseb je povedalo, da so hodili na sezonska dela na razna državna posestva po Madžarski. Ena od anketiranih oseb je povedala, da so še v začetku 80. let odhajali na državna posestva, kjer so za opravljeno delo dobili plačo v naturalijah, v pšenici, koruzi. To so potem pozimi kot hrano dajali domačim živalim.*²⁴

* * *

²³ Munda Hirnök, Katarina 1992: Vzroki in razvoj poljedelskega sezonskega zaposlovanja med porabskimi Slovenci na Madžarskem. V: Razprave in gradivo, 26–27. Ljubljana, 243–244. p.

²⁴ O sezonskem delu porabskih Slovencev glej podrobneje: Munda Hirnök, Katarina 1992: Vzroki in razvoj poljedelskega sezonskega zaposlovanja med porabskimi Slovenci na Madžarskem. V: Razprave in gradivo 26–27, Ljubljana, 23–248. p.; Munda Hirnök, Katarina 1997: Sezonsstvo-summásság. V: Etnologija Slovencev na Madžarskem, 1. Budapest, 19–66. p.

5. POPIS PREBIVALSTVA LETA 1990

Pri rezultatih popisa prebivalstva na Madžarskem leta 1990 se glede Slovencev opažajo podobne tendence kakor pri popisnih rezultatih leta 1980.

Tabela št. 4: Število slovenskega prebivalstva na Madžarskem leta 1990 po maternem jeziku, narodni pripadnosti in znanju jezika:

Območje	1990		
	Popisni kriteriji		
	Materni jezik	Narodna pripadnost	Znanje jezika
Porabje	1404	1309	
Železna žup. brez Porabja	848	324	2984 oseb s Porabjem
<i>Monošter</i>	694	211	-
<i>Sombotel</i>	50	42	-
Drugje	375	297	1191
Skupaj na Madžarskem	2627	1930	4175

Vir: 1990. évi népszámlálás. Anyanyelv, nemzetiség településként 1980, 1990. Budapest, 1993., 1990. Évi Népszámlálás Magyarország nemzetiségi adatai megynként. Budapest, 1992. Opomba: Od leta 1983 je Slovenska ves združena z Monoštrom, tako da so bili popisni podatki naselja za leto 1990 prišleti k popisnim podatkom mesta Monošter.

Število oseb s slovenskim maternim jezikom in znanjem slovenščine se je še naprej manjšalo, povečalo pa se je število oseb s slovensko narodno pripadnostjo. Leta 1990 je bilo na Madžarskem popisanih 2.627 oseb s slovenskim maternim jezikom, kar je za 515 oseb (16 odstotkov) manj kot pred desetimi leti. Zanimivo pri teh podatkih je, da se je število oseb s slovenskim maternim jezikom zmanjšalo le v šestih naseljih Porabja, v ostalih predelih Madžarske pa se številke za slovenski materni jezik v glavnem ujemajo s podatki iz leta 1980. V Porabju (brez naselja Slovenska ves) so leta 1990 popisali 1.404 osebe s slovenskim maternim jezikom, kar je 54 odstotkov vseh popisanih oseb s slovenskim maternim jezikom na Madžarskem. Deset let pred tem, leta 1980, so Slovenci v Porabju predstavljali še blizu 2/3 vseh popisanih na Madžarskem.

V mestu Monošter so našli 694 oseb s slovenskim maternim jezikom, na žalost pa ni podatkov o tem, koliko Slovencev je bilo v samem mestnem jedru, in koliko v naselju Slovenska ves. Zmanjšalo se je tudi število oseb z znanjem slovenskega jezika leta 1990 v primerjavi s popisom iz leta 1980. Tako so leta 1980 popisali po vsej državi 4.387 oseb z znanjem slovenskega jezika, deset let pozneje pa 212 oseb manj, to je 4.175 oseb. V primerjavi s podatki za leto 1980 pa se je dvignilo število oseb slovenske narodnosti (za 199), tako da je bilo na Madžarskem leta 1990 blizu 2.000 oseb slovenske narodnosti (glej Tabelo št. 4).

6. POPIS PREBIVALSTVA LETA 2001

Popis prebivalstva na Madžarskem leta 2001 je poskušal strukturo manjšin oz. etničnih skupin v državi zajeti s petimi popisnimi kriteriji. Poleg že ustaljenih vprašanj o maternem jeziku, narodnostni pripadnosti in znanju jezika popisane osebe so popisni vprašalniki vsebovali še dva nova popisna kriterija: »rabo jezika v družini, med prijatelji« ter pripadnost h »kulturnim vrednotam in tradicijam« določene manjšine oziroma etnične skupine. Število Slovencev se je leta 2001 tako po kriteriju maternega jezika kot po kriteriju narodne pripadnosti v primerjavi s prejšnjim popisom povečalo.²⁵ Leta 2001 so na Madžarskem našeli 3.187 oseb s slovenskim maternim jezikom, kar je za 560 oseb več kot pred 11 leti. Pri popisnem kriteriju narodna pripadnost je povečanje števila oseb s slovensko narodnostjo še izrazitejše kakor pri maternem jeziku. Leta 2001 so na Madžarskem popisali 3.040 oseb s slovensko narodnostjo, kar je za 46 odstotkov (1.110 oseb) več kot leta 1990.

Tabela št. 5: Število slovenskega prebivalstva na Madžarskem leta 2001 po maternem jeziku, narodni pripadnosti, uporabi jezika v družini, med prijatelji ter po pripadnosti h kulturnim vrednotam in k tradicijam:

2001				
Območje	Materni jezik	Narodna pripadnost	uporabe jezika v družini, med prijatelji	pripadnosti h kulturnim vrednotam in k tradicijam
Porabje	1029	1031	1051	1113
Železna žup. brez Porabja	739	675	495	697
<i>Monošter</i>	552	503	363	490
<i>Sombotel</i>	69	75	62	79
Drugje	1419	1334	1573	1632
Skupaj na Madžarskem	3187	3040	3119	3442

Vir: Népszómlálás 2001. 4. Nemzeti köztudós, A nemzeti, etnikai kisebbségek adatai. Budapest, 2002.

Opomba 1: Rezultati o popisnem kriteriju »znanje jezika« zaenkrat še niso objavljeni.

Opomba 2: Od leta 1983 je Slovensko ves združeno z Monoštrom, tako da so bili popisni podatki noseljo za leto 1990 prištetli k popisnim podatkom mesta Monošter.

* * *

²⁵ Podobno popisno sliko kakor pri Slovencih dobimo skoraj pri vseh manjšinah in etničnih skupinah na Madžarskem. V primerjavi s popisnimi rezultati za leto 1990 se je leta 2001 od uradno priznanih 13 manjšin in etničnih skupin pri 12 povečalo število oseb z narodno pripadnostjo, pri osmih pa število oseb z maternim jezikom. Edino pri romunski manjšini je leta 2001 opaziti zmanjšanje števila oseb z romunskim maternim jezikom in romunsko narodnostjo v primerjavi s prejšnjimi popisnimi podatki.

Podrobnejša analiza popisnih podatkov kaže, da se je kljub naraščanju v obeh kategorijah na državni ravni število Slovencev v Porabju (brez naselja Slovenska ves) tako po popisnem kriteriju maternega jezika kot po narodnostni pripadnosti zmanjšalo. V Porabju so leta 2001 našteali 1.029 oseb s slovenskim maternim jezikom oziroma 1.031 oseb s slovensko narodno pripadnostjo. Poleg Slovencev se je v Porabju zmanjševalo tudi število skupnega prebivalstva, vendar ne v sorazmerju z zmanjševanjem števila Slovencev. Če so osebe s slovenskim maternim jezikom leta 1941 predstavljale še 78,6 odstotka vsega prebivalstva Porabja, so leta 2001 predstavljale le še slabo polovico (49,6 odstotka) vseh popisanih (glej Tabelo št. 6).

Če vzamemo za podlago popisna kriterija po maternem jeziku in narodni pripadnosti kot dva najbolj verodostojna kriterija za ugotavljanje etnične pripadnosti, lahko ugotovimo, da je leta 2001 le 1/3 vseh popisanih Slovencev na Madžarskem živela na območju avtohtone poselitve, oziroma v Porabju. V kulturnem in gospodarskem središču porabskih Slovencev, v mestu Monošter, so leta 2001 popisali 552 oseb s slovenskim maternim jezikom. To je za 142 oseb (21 odstotkov) manj kot pri prejšnjem popisu, ko so v Varašu popisali 694 oseb s slovenskim maternim jezikom. Tako velikemu padcu števila oseb s slovenskim maternim jezikom v mestu Monošter sta botrovala predvsem dva vzroka: asimilacija in odseljevanje. Kljub izboljšanju organiziranosti Slovencev na Madžarskem tako na političnem kot na kulturnem področju, ki so ga s seboj prinesle politične spremembe leta 1989, pa se slovenska identiteta, ki se opira predvsem na narečje in lokalno identiteto, težko upira asimilacijskim procesom, ki jih prinaša proces socializacije.²⁶ Politične spremembe v 90. letih pa so prinesle s seboj tudi spremembe v gospodarstvu, kar je privedlo do tega, da so se predvsem mladi izobraženci odselili v večje centre po državi.

Tabela št. 6: Gibanje števila prebivalstva in oseb s slovenskim maternim jezikom v Porabju (brez naselja Slovenska ves) med leti 1941 in 2001:

Leto	Število prebivalstva Porabja	Osebe s slov. mat. jezikom v Porabju	Slovenci po mat. jez. v Porabju v %
1941	4407	3465	78,6 %
1980	2874	1932	67,2 %
1990	2391	1404	58,7 %
2001	2071	1029	49,6 %

Vir: Az 1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok községek szerint. Budapest, 1947., 1990. évi népszámlálás. Anyanyelv, nemzetiség településként 1980, 1990. Budapest, 1993., Népszámlálás 2001. 4. Nemzeti költődés, A nemzeti, etnikai kisebbségek adatai. Budapest, 2002.

* * *

²⁶ Nečak Lük, Albina 1998: Jezik in etnična pripadnost v Porabju. V: Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru. INV. Ljubljana, 248. p.

Po drugi strani pa gre prav političnim spremembam leta 1989 pripisati znatno povečanje števila Slovencev tako po kriteriju maternega jezika kot po kriteriju narodne pripadnosti zunaj avtohtonega poselitvenega območja. Po popisnih podatkih za leto 2001 je živela zunaj Porabja in Monoštra polovica vseh popisanih oseb s slovenskim maternim jezikom, kar je v številkah pomenilo 1.606 oseb. Enajst let prej so zunaj Porabja in Monoštra popisali 529 oseb s slovenskim maternim jezikom, oziroma 20 odstotkov vseh popisanih na Madžarskem. Te očitne razlike med rezultati popisa leta 1990 in 2001 je povzročila predvsem »ugodnejša družbena klima« za slovensko manjšino (in seveda za druge pripadnike manjšin) na Madžarskem. Po letu 1990 so Slovenci na Madžarskem ustanovili svoje politične in kulturne organizacije ne samo na območju avtohtone poselitve, temveč tudi zunaj tega, kar je bistveno pripomoglo k temu, da so se osebe, ki so prej iz različnih razlogov zavračale pripadnost k slovenstvu, ponovno odločale za slovenstvo.

Po novem popisnem kriteriju, ki je poizvedoval po rabi slovenskega jezika v družini in med prijatelji, je bilo na Madžarskem 3.119 takih oseb. Polovica teh oseb je živela zunaj Železne županije, kar je zelo presenetljiv podatek, saj številčno šibka slovenska skupnost živi zelo razpršeno v raznih predelih Madžarske in je premalo prepoznavna.

Največ Slovencev na Madžarskem – 3442 oseb – so leta 2001 ugotovili s pomočjo kriterija pripadnosti k slovenskim kulturnim vrednotam in tradicijam. Med osebami, ki so se opredelile za pripadnost k slovenskim kulturnim vrednotam in tradicijam in hkrati niso navedle ostalih treh kriterijev, je najverjetneje treba iskati osebe slovenskega porekla, ki iz različnih razlogov odklanjajo pripadnost k slovenstvu, a ga v celoti ne zavračajo. Od 3.442 popisanih oseb s slovenskimi kulturnimi vrednotami je živelo v Porabju 1.113 oseb ali 1/3 vseh popisanih, zunaj območja avtohtone poselitve pa 2.329 oseb.

Kljub razlikam pri raznih popisnih kriterijih za leto 2001 pa lahko ugotovimo, da so te razlike v primerjavi z razlikami med popisnimi kriteriji pri prejšnjih popisih mnogo manjše,²⁷ kar pa je znamenje določene stabilizacije znotraj slovenske skupnosti na Madžarskem.

* * *

²⁷ O razlikah med raznimi popisnimi kriteriji na Madžarskem glej podrobneje Zupančič, Jernej: Slovenci na Madžarskem. V: Razprave in gradivo, 36/37. Ljubljana. 125–143. p.

7. SLOVENCİ V SOMBOTELU SKOZI PRIZMO DEMOGRAFSKIH PODATKOV IN PRIČEVANJ ANKETIRANCEV

Število Slovencev v Sombotelu, v upravnem, gospodarskem in kulturnem središču Železne županije, se je po popisnih podatkih v obdobju od leta 1890 do leta 2001 nepretrgoma povečevalo. Leta 1890, v obdobju avstro-ogrske monarhije, so v Sombotelu popisali dve osebi s slovenskim maternim jezikom. Naslednji popis prebivalstva, ki je navajal rezultate o Slovencih, je bil izpeljan leta 1941. Tedaj so v Sombotelu našli 19 oseb s slovenskim maternim jezikom in 5 oseb s slovensko narodnostjo. Zaradi pomanjkanja podatkov je težko določiti regionalni izvor teh oseb, verjetno je večina prihajala s področja avtohtone poselitve ogrskih Slovencev, iz Prekmurja in Porabja. Popis prebivalstva leta 1980 pa je že v Sombotelu našel 52 oseb s slovenskim maternim jezikom, povečalo pa se je tudi število oseb s slovensko narodno pripadnostjo v primerjavi s popisom iz leta 1941. Leta 1980 se je v Sombotelu za slovensko narodno pripadnost izjasnilo 34 oseb.

Ti podatki nam kažejo tendenco, ki smo jo zasledili že pri opisovanju demografskega razvoja Slovencev po vsej državi. Večina oseb, ki se je leta 1980 izjasnila za Slovence po kriteriju maternega jezika in narodne pripadnosti v Sombotelu, je prihajala iz Porabja. *Vseh 13 anketirancev v Sombotelu je po poreklu iz Porabja, od koder so se razselili po drugi svetovni vojni.* Nadaljnja podrobna analiza pričevanj anketirancev nam pokaže, da je ena od anketiranih oseb bila izseljena iz političnih razlogov, enajst anketirancev se je za preselitev iz Porabja v Sombotel odločilo iz ekonomskih razlogov, ena oseba pa je kot vzrok navedla zdravstvene težave.

Večina anketirancev je pripadala skupini ekonomskih migrantov. Značilen odgovor večine je bil: *»Za preselitev v Sombotel sem se odločil iz gospodarskih razlogov, ni bilo delovnega mesta v Porabju.«* *Nekatere anketirane osebe so pred naselitvijo v Sombotelu delale tudi v drugih krajih Madžarske, v Monoštru, Sopronu, v keramični tovarni v kraju Magyarszombatsfa. Četrtnina anketiranih oseb v Sombotelu je pred preselitvijo delala v Monoštru in so se šele kasneje odločile za preselitev v Sombotel.* Vsi anketiranci, ki so spadali v skupino ekonomskih migrantov, so šli, kar se delovnega mesta tiče, »na sigurno«. Najprej so si priskrbeli delovno mesto in stanovanje, šele nato so se preselili v mesto.

Ena od anketiranih oseb se je za preselitev iz Porabja v Sombotel odločila iz zdravstvenih razlogov, ker so ji lahko le v mestu zagotovili popolno zdravstveno nego.

Tabela št. 7: Slovenci v Sombotelu po različnih popisnih kriterijih med leti 1890 in 2001:

Leta	Materni jezik	Narodna pripadnost	uporabe jezika v družini, med prijatelji	pripadnosti h kulturnim vrednotam in k tradicijam
1890	2	-	-	-
1941	19	5	-	-
1980	52	34	-	-
1990	50	42	-	-
2001	69	75	62	79

Vir: A Magyar Korona Országainak helységnévtára. Budapest 1892., Az 1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok községek szerint. Budapest, 1947, 1990. évi népszámlálás. Anyanyelv, nemzetiség településenként 1980, 1990. Budapest, 1993, Népszámlálás 2001. 4. Nemzeti köitődés, A nemzeti, etnikai kisebbségek adatai. Budapest, 2002.

Deset let pozneje, leta 1990, so v Sombotelu našeli 50 oseb s slovenskim maternim jezikom, kar v primerjavi s podatkom iz prejšnjega popisa (52 oseb) pomeni neke vrste stagnacijo. Povečalo pa se je število oseb s slovensko narodno pripadnostjo, in sicer s 34 oseb iz leta 1980 na 42 oseb leta 1990. V obdobju od 1980 do 1990 se je naseljevanje Slovencev v Sombotel – kljub drugačnim podatkom popisa prebivalstva – nadaljevalo. Od 13 anketiranih oseb se jih je pet preselilo v Sombotel v obravnavanem obdobju. Vseh pet oseb se je v Sombotel preselilo zaradi delovnega mesta, le da so bili poleg ekonomskih razlogov pri nekaterih pomembni tudi drugi vzroki: *»Če bi ostal doma, bi se vsak dan vozil v službo v Monošter, popoldne pa bi moral delati doma na kmetiji«*. Podobne razloge je navedla tudi druga oseba: *»Po poklicni šoli bi lahko dobila službo v Monoštru, vendar se mi ni dopadla vsakdanja vožnja v mesto. Zato sem se odločila za preselitev v Sombotel.«* Po pričevanju te iste osebe se je v 80. letih za preselitev v Sombotel odločilo kar nekaj porabskih Slovencev.

Pri popisu prebivalstva leta 2001 se je število Slovencev v Sombotelu po obeh »starih« popisnih kriterijih povečalo. Tako so našeli 69 oseb s slovenskim maternim jezikom in 75 oseb s slovensko narodno pripadnostjo. Leta 2001 je bilo največ Slovencev v Sombotelu po popisnem kriteriju »pripadnosti h kulturnim vrednotam in k tradicijam«, in sicer 79 oseb. Kot smo že zapisali v prejšnjem poglavju, gre povečanje števila Slovencev leta 2001 v primerjavi s podatkom iz leta 1990 pripisati predvsem političnim spremembam leta 1989. Slovenci v Sombotelu so se organizirali tako na političnem kot na kulturnem področju. Novembra leta 1998 so izvolili svojo samoupravo, januarja 1999 pa ustanovili Slovensko kulturno društvo Avgust Pavel. Predvsem organiziranost Slovencev v Sombotelu ter boljša prepoznavnost Slovenije in matičnega naroda sta – po našem mišljenju – privedli do tega, da se je število Slovencev v Sombotelu v primerjavi s prejšnjimi popisnimi podatki bistveno povečalo.

V sklopu vprašanj o vzrokih odselitve smo anketirance povprašali o tem, kakšne izkušnje so imeli zaradi svoje nacionalne pripadnosti v Porabju, v Sombotelu in na delovnem mestu. *Večina anketirancev je odgovorila, da ni imela slabih izkušenj. Dve anketirani osebi sta povedali, da v današnjem času pritiskov na slovensko manjšino ni, da pa je bilo v preteklosti drugače. Ena od anketiranih oseb, ki se je šolala v Sombotelu in po končanem šolanju ostala v mestu, je navedla: »Na začetku šolanja so me »dol gledali«, me prezirali, ker sem vend, kasneje tega več ni bilo.« Oseba, ki se je v Sombotel preselila v 80. letih, je povedala: »Na slovensko manjšino pritiskov 'od zgoraj' ni bilo, je pa tudi to res, da nismo bili tako priznani s strani večinskega naroda kot sedaj.« Anketiranka iz starejše generacije je omenila, da se ni upala pogovarjati s sodelavko Slovenko v službi v materinščini, ker sta se bali 'posledic'.*

8. SKLEP

Če za podlago vzamemo popisni kriterij materni jezik, lahko ugotovimo, da se je število Slovencev na Madžarskem od leta 1941, ko so našteji 4.816 oseb, do leta 2001 zmanjšalo na 3.187 oseb. Zmanjšanje števila oseb s slovenskim maternim jezikom gre pripisati predvsem asimilacijskim procesom, saj se številčno šibka slovenska skupnost, katere identiteta se opira predvsem na narečje in lokalno identiteto, težko upira tem procesom. V zadnjih desetletjih so asimilacijski procesi zelo močno prisotni tudi med Slovenci v Porabju, kar nam potrjujejo popisni podatki.

Leta 1941 so v sedmih naseljih Porabja – Gornjem Seniku, Dolnjem Seniku, Sakalovcih, Andovcih, Števanovcih, Slovenski vesi in Kétvölgy (Verici-Ritkarovcih) – in v mestu Monošter popisali 4.313 oseb s slovenskim maternim jezikom, kar je pomenilo 90 odstotkov vseh popisanih oseb s slovenskim maternim jezikom na Madžarskem. Zunaj območja avtohtone poselitve na Madžarskem so leta 1941 živele 503 osebe s slovenskim maternim jezikom, od tega 361 zunaj Železne županije. Tja so se izselili zaradi različnih poklicnih dolžnosti predvsem v času avstro-ogrske monarhije iz Prekmurja in Porabja.²⁸

Ob zadnjem popisu prebivalstva na Madžarskem so v Porabju in v mestu Monošter popisali 1.581 oseb s slovenskim maternim jezikom, kar je slaba polovica vseh popisanih oseb s slovenskim maternim jezikom na Madžarskem. Druga polovica oseb s slovenskim maternim jezikom, 1.606 oseb, živi zunaj Porabja v ostalih predelih Madžarske, največ v Železni županiji (739 oseb). Večina teh oseb

* * *

²⁸ Zupančič, Jernej 2000: Slovenci na Madžarskem. V: Razprave in gradivo, 36/37. Ljubljana, 133. p.

se je z območja avtohtone poselitve v Porabju začela izseljevati po letu 1948. Na razseljevanje porabskih Slovencev sta vplivala predvsem dva razloga; politični in gospodarski.

- politična migracija

Po sporu med Madžarsko in Jugoslavijo zaradi resolucije Kominforma leta 1948 so iz Porabja v notranjost Madžarske izselili mnogo slovenskih »politično nezanesljivih« družin. Šele po Stalinovi smrti in prihodu Imreja Nagya na oblast so se začele razmere umirjati, večina internirancev pa se je lahko vrnila domov. Zaenkrat še nimamo podatkov o tem, koliko Slovencev so internirali, ne vemo niti tega, koliko se jih je vrnilo domov. Na odseljevanje iz Porabja je vplivala tudi t. i. železna zavesa, ki je ločila Madžarsko od Jugoslavije in Avstrije in Porabje hermetično ločila od zunanjega sveta. Gibanje in zadrževanje znotraj obmejne cone je bilo mogoče le z dovoljenji in s prepustnicami.

- ekonomska migracija

Kot smo že omenili, se je odseljevanje porabskih Slovencev iz gospodarskih razlogov začelo že v obdobju monarhije, močnejše razseljevanje pa je sledilo zlasti po drugi svetovni vojni. Temu so botrovale predvsem težke socialne razmere na kmetijah in industrializacija v notranjosti države. V Porabju prevladujejo predvsem gozdovi, zemlja je slabše kvalitete, večinoma ilovnata in slabo rodovitna. Večina lastnikov premore le 1–3 ha zemlje,²⁹ zato so se ukvarjali tudi z drugimi vzporednimi dejavnostmi, kot so sadjarstvo, prodaja lesa, gobarstvo itd. *Ena od anketiranih oseb nam je povedala, da je po drugi svetovni vojni denar služila tudi z nabiranjem gob in gozdnih jagod.* Industrializacija po drugi svetovni vojni je povzročila odseljevanje predvsem mlajše in boljše kvalificirane delovne sile iz Porabja. Jernej Zupančič govori o »praznjenju tega prostora in pričetku razpadanja kulturne pokrajine«.³⁰ Sprva so porabski Slovenci odhajali v večja industrijska mesta v državi (Budimpešta, Sopron, Győr), nato pa so si v 60. letih delo poiskali predvsem v tovarnah v Monoštru, nekateri v Sombotelu. Proces odseljevanja iz območja avtohtone poselitve zaradi ekonomskih razlogov je zaznati vse do danes.

* * *

²⁹ Večina zemlje je v Porabju (in v sosednji pokrajini Órség) ostala v privatnih rokah, tukaj niso izvedli kolektivizacije, kot v ostalih delih države.

³⁰ Zupančič, Jernej 2000: Slovenci na Madžarskem. V: Razprave in gradivo, 36/37. Ljubljana, 130. p.

- *ostali razlogi*

Ljudje so zapuščali Porabje tudi iz drugih razlogov, kot so izobraževanje, zakonske zveze itd. Posebno obliko odseljevanja so pomenile poroke z osebami, ki so živele zunaj Porabja. V sedmih naseljih Porabja je bilo kar šest vojaških kasarn in po pričevanju anketiranih oseb se je mnogo mladih deklet poročilo z vojaki in se za vedno odselilo iz Porabja. *Sestra ene od anketirank se je prav tako poročila z vojakom in se odselila.*

Zaradi staranja in slabe socialne strukture prebivalstva v Porabju lahko v prihodnje pričakujemo še dodatno zmanjševanje števila prebivalstva, znotraj tega pa slovenskega življa. Kljub spodbudnim rezultatom popisa iz leta 2001 pa se bo število Slovencev zunaj območja avtohtone poselitve v prihodnje verjetno še manjšalo, saj jih pestijo podobne težave, če ne še večje, kot Slovence v Porabju.

LITERATURA IN VIRI:

- GRÁFIK, Imre 2001: Tromeja. Od srednjeevropske nacionalne travme do stičišča narodov. V: Etnologija Slovencev na Madžarskem, 3. Budimpešta-Budapest.
- KLEMENČIČ, Vladimir 1990: Metodologija uradnih popisov prebivalstva pripadnikov slovenske manjšine v Avstriji, Italiji in na Madžarskem. SAZU. Ljubljana.
- KOZAR - MUKIČ, Marija 1984: Slovensko Porabje. Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja. Ljubljana, Szombathely.
- KOZAR - MUKIČ, Marija 1998: Slovensko Porabje. Enciklopedija Slovenije, 12. MK. Ljubljana.
- MUNDA HIRNÖK, Katarina 1992: Vzroki in razvoj poljedelskega sezonskega zaposlovanja med porabskimi Slovenci na Madžarskem. V: Razprave in gradivo, 26-27. Ljubljana.
- MUNDA HIRNÖK, Katarina 1997: Sezonstvo-summásság. V: Etnologija Slovencev na Madžarskem, 1. Budapest, 19-66. p.
- NEČAK LÜK, Albina 1998: Jezik in etnična pripadnost v Porabju. V: Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru. INV. Ljubljana. Glej tudi Razprave in Gradivo 1994-1995, št. 29-30. Ljubljana.
- OLAS, Ludvik; MUNDA HIRNÖK, Katalin 1995: Porabski Slovenci. Enciklopedija Slovenije, 9. MK. Ljubljana.
- TILKOVSZKY, Loránt 1998: Nemzetiségi politika Magyarországon a 20. században. Debrecen.
- ZSIGA, Tibor: A „vasfüggöny” és kora Magyarországon. Vasi Szemle, LIII. Szombathely.
- ZUPANČIČ, Jernej: Slovenci na Madžarskem. V: Razprave in gradivo, 36/37. Ljubljana.
- A Magyar Korona Országainak helységnévtára. Budapest 1892.
- Az 1920. Évi népszámlálás. Első rész. A népesség főbb demográfiai adatok községek és külterületi lakotthelyek szerint. Budapest, 1923.
- Az 1930. Évi népszámlálás. I. Rész. Demográfiai adatok községek és külterületi lakotthelyek szerint. Budapest, 1932.
- Az 1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok községek szerint. Budapest, 1947.

1990. Évi Népszámlálás. Anyanyelv, nemzetiség településenként 1980, 1990. Budapest, 1993.
1990. Évi Népszámlálás. Magyarország nemzetiségi adatai megyénként. Budapest, 1992.,
- Népszámlálás 2001. 4. Nemzeti kötődés, A nemzeti, etnikai kisebbségek adatai. Budapest, 2002.